

KATALOG ARAPSKIH, TURSKIH, PERZIJSKIH I BOSANSKIH RUKOPIŠA, Obradio: Osman Lavić, Al-Furqan, Fondacija za islamsko naslijeđe – Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, London : Sarajevo, 1432/2011., XLI+1086+25.

Uz Gazi Husrev-begovu biblioteku, Nacionalna i univerzitetska biblioteka u Sarajevu danas predstavlja jednu od najznačajnijih riznica rukopisnog blaga u Bosni i Hercegovini i regionu. Ovim ustanovama treba pridodati još Orijentalni institut, Historijski arhiv u Sarajevu te Arhiv Hercegovine, koji u svojim fondovima također posjeduju značajne kolekcije rukopisa. Fondovi očuvana daleko su od onoga što se moglo, trebalo i moralo sačuvati. Nešto od tog blaga završilo je izvan Bosne i Hercegovine i na taj način osiguralo sebi dalje trajanje. Pri tome, mislimo prije svega na veoma značajnu zbirku Safvet-bega Bašagića, koja se danas čuva u Bratislavi. Ona sadrži ukupno 598 rukopisa (393 na arapskom, 117 na turskom i 88 na perzijskom jeziku) i pod zaštitom je UNESCO. Dio tih zbirki, kao što je zbirka porodice Muhibić, nastajala od početka do sredine 19. stoljeća, sa 200 rukopisnih i 300 štampanih knjiga, svoj put skončala je u Nacionalnoj biblioteci (danas Nacionalna i sveučilišna knjižica) u Zagrebu. U njoj se nalaze npr. djela jednog Sabita Užičanina, Hasana Kafije Pruščaka, Nerkesija itd. Stoga nije čudo što je privlačila pozornost Olesnickog i Babingera. To su samo rijetke koje su „preživjele“ ljudski nemar ili povremene povijesne „nedaće“ ovih ili širih prostora. A da je takvih biblioteka i te kako bilo svjedoči samo jedan od primjera. Krajem 18. stoljeća iza umrlog Ahmed ef. Moste, muallima na Kovačima, ostala je biblioteka od 140 svezaka knjiga. Ako jedan skromni muallim raspolaže tolikim brojem, s koliko su tek rukopisa ili djela raspolagali mnogo učevniji i mnogo čuveniji alimi, čiji su znanstveni dometi dosegali do mnogih krajolika islamskog kulturno-civilizacijskog kruga. A tek biblioteke pri medresama ili pak drugim obrazovnim ustanovama, o kojima postoji poneki pisani trag, koji čeka na svoju obznanu. Da ne govorimo o onima o kojima, što nemarom što povijesnim usudom, pisanih tragova nije uopće ostalo. Stoga se očuvano doima tek kao neznatni djelić onoga što je cirkuliralo kroz različite kolekcije u Bosni. I sama Nacionalna biblioteka, osjetila je svu kataklizmičnost povijesnog bosanskog usuda 25. 08. 1992. godine u agresiji na Bosnu i Hercegovinu, u kojoj je, uz sve druge brutalnosti, povijesno, kulturno i civilizacijsko blago bilo posebno omiljena meta. Na svu sreću, Specijalna zbirka NUBiH, u kojoj se čuvaju rukopisi na orijentalnim jezicima, spašena je od te kataklizme i time izbjegla sudbinu Orijentalnog instituta. O toj zbirci znalo se veoma malo. Tek kroz fragmentarno predstavljanje rahmetli Mahmuda Traljića, odnosno predstavljanje pojedinih

njenih sadržaja, javnost je mogla doznati nešto više. Imajući na umu sve naprijed istaknute okolnosti, bilo daleke bilo bliske povijesti, pojava Kataloga Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, u obradi Osmana Lavića, bibliotekara Gazi Husrev-begove biblioteke, ima iznimno značajnu vrijednost. Ona je potvrda znanstvenih, kulturnih i civilizacijskih strujanja kojih je Bosna bila dio, ne samo kao pasivni prostor koji je konzumirao dostignuća islamskog kulturno-civilizacijskog kruga nego i kao prostor koji je u znatnoj mjeri bio ishodište i izvorište pozitivnih znanstvenih trendova unutar toga kruga.

U 735 kodeksa, sadržano je 1340 djela, od kojih su 768 na arapskom, 439 na turskom, 37 na perzijskom, 39 bosanskom jeziku i 57 rječnika. Djela se odnose na raznolike oblasti: islamsko pravo (207), književnost (155), etiku (129), lingvistiku (199), logiku, historiju, astronomiju, medicinu, matematiku, geografiju i drugo. Mnogo zanimljivije od jezičkog ili tematskog sadržaja predstavlja vremenski okvir koji zatvaraju djela ove Zbirke. Nastanak nekih djela seže do predislamskog perioda, početka 6. stoljeća, kao što je djelo *Lāmi 'a al-'arab* autora 'Amra b. Mālika al-Azdīja, aš-Šanfarija, do sredine 20. stoljeća i djela rahmetli Mehmeda Handžića pisanih na arapskom jeziku. Vremenski okvir prijepisa pojedinih djela znatno je uži, no i on se kreće u rasponu od početka 14. do sredine 20. stoljeća. Otuda ovaj Katalog, kao i drugi, upućuje na mnoštvo djela i autora, od Zamahšerijevog komentara Kur'ana, do Kjafigijinih djela *Azhār ar-rawḍāt fī šarḥ Rawḍāt al-ḡannāt*, koje predstavlja komentar, također, njegovog djela *Rawḍāt al-ḡannāt* i drugih autora. Dakako, moguće je pronalaziti mnoge zanimljivosti kako iz sadržaja samih djela tako i zabilješki autora, prepisivača, kada, kako ili kojim povodom je nastalo ili prepisano neko od djela obrađenih u ovom Katalogu. Jedan od autora na kraju svoga rječnika zapisao je: „Ja, siromah, Mustafa Tabaković, napisao sam i sastavio ovo djelo na osnovu relevantne literature, i nazvao ga *Miftāḥ al-ḥayr*. Djelo je po obimu malo, a po koristi veliko. Napisao sam ga za prvaka mojih učenika Muhammeda Kopčića (Kopčevića) koji svoje znanje i savršenstvo od svojih učitelja krade.“ Tu su djela i drugih bosanskih više ili manje poznatih autora: *Divan* Hasana Kaimije (*Dīwān-i Qā'imī*), djelo *al-Farā'id fī ḥall al-masā'il wa al-qawā'id* malo poznatog autora Mustafe b. Sulejmana b. Jusufa Bali-zadea (Balića) Bošnjaka. Autor ovoga djela, rođeni Fočak, dosegao je sami vrh duhovne piramide u Osmanskom carstvu, postavši šejhu-l-islam 1656-57. godine. Ma kako bila kratka i naočigled beznačajna, zabilješka na kraju djela, osim što potvrđuje da je riječ o autografu, predstavlja i jedini trag i putokaz stvarnog identiteta autora djela. Kako povijesna kretanja mogu predstavljati motiv nastanka pojedinih djela potvrđuje povod pisanja jedne poslanice još jednog, u svijetu islamske znanosti glasovitog, Ali-dede Bošnjaka s kraja 16. stoljeća. U znak podrške sultanu Muratu III (1574-1595) za pohod na

Gruziju, Ali-dede je napisao ovo djelo. Ovo predstavlja samo djelić zanimljivosti što ih pronalazimo na oko 1100 stranica ovog voluminoznog kataloga.

Način obrade rukopisa kod nas se na neki način standarizirao i prema tome, ovaj Katalog ne odudara od prethodno objavljenih oko dvadesetak. Naučnoj i stručnoj javnosti, kod nas i u svijetu, on je već dobro poznat. Katalogiziranje predstavlja iznimno mukotrpan i težak posao. Osim znanstvenih pretpostavki za vladanje jezicima djela na kojima su ona pisana, neophodne su i brojne druge pretpostavke; vještine odgonetanja otografskih ili prepisivačkih zabilješki - od kojih svaka predstavlja svojevrsnu zagonetku - poznavanje tehničkih karakteristika rukopisa, vrsta papira, tinte, žigova i svih drugih pratećih elemenata. Neki od njih znaju biti presudni za, autografsku, prepisivačku ili pak vremensku identifikaciju i sl. Na sve navedene pretpostavke, rad na katalogizaciji, zahtijeva veliko strpljenje, požrtvovanje i odricanje. Stoga se pojava svakog Kataloga mora cijeniti kao veliki uspjeh bez obzira na sve moguće slabosti i povremene pogreške kako štamparske tako i one druge. Ma koliki truda bilo uloženo one se pojave i tamo gdje ih najmanje očekujemo. Stoga ćemo ukazati na neke, koje pokazuju da zapravo, ma koliko pažnje bilo nečemu posvećeno, ipak nije dovoljno. Tako npr. na str. 92 (kt. br. 129) autor rukopis pripisuje Elči Ibrahim-paši, mada je ista bilješka ispravno pročitana ranije kod kodeksa br. 39 (str. 24), ili ne baš bezazlena štamparska pogreška u naslovu djela kat. br. 812 (str. 577) gdje je umjesto dugog “ā” (Mir’āt) napisano hemze (Mar’a), što, opet, mijenja značenje teksta. Bez obzira na navedene omaške kao i druge koje će se vremenom uočiti, može se kazati da su one beznačajne u odnosu na sve ono što donosi jedan ovakav poduhvat i okončanje procesa nastanka jednog kataloga.

Katalog predstavlja svojevrsan prozor u nepoznati svijet prošlosti, upućuje na nepoznate autore, djela, otkriva i identificira pojedine autore, prepisivače, kaligrafe. Naprosto, predstavlja zov i izazov istraživačima različitih znanstvenih disciplina da nastave dalje u promoviranju i znanstvenoj valorizaciji tih djela. Katalog je prvi smjerokaz koji treba slijediti u daljem znanstvenom hodu. Obradivaču Osmanu Laviću, zahvale i čestitke na ovom vrijednom rezultatu kao i Nacionalnoj biblioteci koja ih brižljivo čuva u svojim fondovima usprkos svim nedaćama s kojima se susreće i danas, početkom trećeg milenija.

Aladin Husić